

Bolvári-Takács Gábor

Ballagi Géza és a pataki jogakadémia

Száz évvel ezelőtt, 1907. június 17-én hunyt el Ballagi Géza történész, jogász, az MTA rendes tagja, 1875-1902 között a Sárospataki Református Főiskola Jogakadémiájának tanára, annak – Kövy Sándor és Emődy Dániel mellett – legnagyobb hatású egyénisége. Cikkünket az ő emlékének szenteljük, miközben igyekszünk bemutatni szűkebb családi környezetét és munkahelyét, a korabeli pataki jogakadémiát.

Ballagi Géza apja, Ballagi Mór (1815-1891) nyelvész, teológus, a Zemplén vármegyei Inócon született Bloch Mórként, a Ballagi családnévet 1848-ban vette föl. 1843-ban tért át az evangélikus hitre, utóbb református lett. 1840-ben nagy feltűnést keltett a zsidóság emancipációjáról írott röpiratával, ennek hatására választották meg 25 évesen az MTA levelező tagjává, 1858-tól rendes tag. Ifjúkorában a nagyváradi és a pápai jesiva, majd a Pápai Református Kollégium diákja. Tanult Párizsban és Tübingenben, itt doktorált. 1844-48 között Szarvason tanított, a szabadságharc alatt Görgey Artúr tábori irodáján fogalmazó, majd a Hadügyminisztérium elnöki osztálytitkára. 1851-től taníthat ismét, előbb a kecskeméti, 1855-től a pesti református teológián a hittan és a bibliamagyarázat tanára. Széleskörű tudományos (nyelvészeti, teológiai, fordítói) publikációs tevékenységet folytatott, számos folyóirat szerkesztője. 1866-ban kiadta *A magyar nyelv teljes szótárát*. Akadémiai székfoglalóját 1840-ben *Nyelvészeti nyomozások* címmel,

1859-ben sémi összehasonlító nyelvészetből tartotta. Az 1861-es országgyűlés képviselője volt. Budapesten hunyt el.

Ballagi Mór sarvasi tartózkodása idejére esett idősebb fia, Géza születése, aki 1851. május 3-án látta meg a napvilágot. A bécsi, majd a budapesti egyetemen tanult, 1875-ben jogászként doktorált. Ugyanebben az évben választották meg a sárospataki jogakadémiára, ahol 27 éven át, 1902-ig oktatta a nemzetközi jogot, a pénzügytant, a nemzetgazdaságtant és a politikát. Kiváló előadó volt. Művei közül kiemelkedik *A politikai irodalom Magyarországon* (1888), *A magyar nemzet története* 9. kötete (*A nemzeti államalkotás kora*, 1897), *A magyar alkotmány* (1890, 1900), *A protestáns pártok és a sajtó* (1892). A 18. századi politikai röpiratokból igen gazdag gyűjteményt állított össze. 1901-ben az olaszliszka kerületben képviselővé választották, és szabadelvű programmal 1905-ig volt a Ház tagja.

Ballagi Géza a 37. születésnapja után egy nappal, 1888. május 4-én lett az MTA levelező tagja, székfoglalóját az 1839/40. évi országgyűlés irodalmi visszhangjáról tartotta. Rendes taggá ismét a születésnapján, 1907. május 3-án választották meg, de alig több mint egy hónappal később Sárospatakon elhunyt. Pályáját és munkásságát egykori kollégája, Szánthó Gyula méltatta.

A családi kép teljességéhez tartozik Géza öccsének, a történésszé lett Ballagi Aladár-

nak a bemutatása is. Annál inkább, mert ő is volt pataki tanár. 1853-ban Kecskeméten született, Pesten és Heidelbergben tanult, s a bátyjával egyszerre szerzett – bölcsész – doktorátust. 1876-77-ben a sárospataki teológián a művelődéstörténet tanára, aztán visszahívták a fővárosba, ahol a bölcsészkaron egészen 1924-ig oktatott, 1889-től mint az újkori történeti tanszék nyilvános rendes egyetemi tanára. 1903-04-ben dékán, 1919-20-ban rektor, 1905-10 között országgyűlési képviselő. Elsősorban történeti műveket publikált, de néhány nyelvészeti és irodalomtörténeti írása is fennmaradt. Ballagi Aladárt 31 évesen, 1884-ben választották meg az MTA levelező, 1904-ben pedig rendes tagjává, e téren tehát pár évvel megelőzte a bátyját. Székfoglalóját Colbert-ről (1885) és a spanyol inkvizícióról (1904) tartotta. 1928-ban hunyt el, több mint két évtizeddel túlélve Gézát.

Csupán érdekességként említjük meg Ballagi Mór öccsét, Ballagi Károlyt (Buj, 1824 – Miskolc, 1888). Tanári oklevelet szerzett, s a szabadságharc után ő is Kecskeméten tanított. 1856-tól Nagykőrösön gimnáziumi, 1860-tól tanítóképző-intézeti tanár. 1870-től tanfelügyelői tiszteket látott el, előbb Sopron és Moson megyében, 1880-tól pedig Miskolcon. A tudományos ismeretterjesztés egyik hazai úttörője volt. A családi környezet bemutatása után vegyük szemügyre Ballagi Géza egykori munkahelyét!

A pataki kollégium keretei között 1793-ban felállított jogakadémia története két szakaszra osztható. Alapító professzora, Kövy Sándor haláláig, 1829-ig állt a tanszék élén. Őt tanítványa, Gortvay János követte 1853-ig, amikor is az osztrák jog kötelező tanítása elleni tiltakozásul nem hirdetett meg előadásokat. Kövy – és kisebb részben Gortvay – keze alól utóbb országos hírnévre szert tett tanítványok,

tudósok, politikusok, közöttük későbbi akadémikusok kerültek ki (Dósa Elek, Fáy András, Fogarasi János, Jászay Pál, Kossuth Lajos, Somosi János, Szemere Bertalan, Szemere Miklós, Teleki László, Tessedik Ferenc, Warga János, Zsarnay Lajos és mások; de Csokonai is Kövy miatt jött Patakra.)

1849-et követően megszakadt a Sárospataki Református Kollégium szerves fejlődése. Ez az időszak a protestáns iskolák számára önkormányzatuk felfüggesztését és császári ellenőrzését jelentette. A kollégium szabadságjogait csak 1860-ban kapta vissza, a jogakadémia 1863-ban kezdte meg ismét működését. Az újraindulás utáni évtizedek legmeghatározóbb tanáregyéniisége Emödy Dániel, a magánjog és a perjog tanára, aki 1863-tól 1891-ben bekövetkezett haláláig tanított Patakon. Antalfi János az újraindulástól büntetőjogot és kereskedelmi jogot tanít haláláig, 1885-ig. Orbán József 1862-től a bölcsészeti akadémián egyetemes történelmet és oklevéltant ad elő, 1874-től a jogakadémia tanára a magyar és egyetemes alkotmány- és jogtörténet terén 1892-ig, haláláig. 1875-ben Ballagi Gézával együtt választották meg Szánthó Gyulát, aki egészen 1910-ig a római jog előadója. Ifj. Zsindely István Orbán Józsefet követte a jogtörténeti tanszéken, 1892-től 1906-ig, szintén haláláig. A büntetőjogot és közjogot tanító, volt pataki diák Finkey Ferenc 1893-1912 között pataki professzor. Máig ő az utolsó olyan tudós, aki aktív sárospataki tanárként lett MTA-tag, 1908-ban. 1912-ben a kolozsvári, majd a pozsonyi egyetemre hívták, itt 1918-ban rektor. Később kúriai tanácselnök, majd koronaügyész. Illyefalvi Vitéz Géza 1895-től 17 évig oktatott közigazgatási jogot és statisztikát, utóbb a debreceni egyetemre távozott, ahol 1926-27-ben rektor volt. Meczner Sándor ugyancsak 1895-től látta el a magánjog előadói tisz-

tét, 1907-ben hívták Kecskemétre. Szabó Sándor 1896-tól 1923-ig közgazdaságtant és pénzügyi jogot tanított, ő a jogakadémia utolsó dékánja. 1908-ban tért vissza Patakra a harminc évvel később akadémikussá lett Buza László, itt 15 évig tanított. 1923-tól a szegedi egyetem professzora, majd Kolozsvárra távozott, ahol 1943-44-ben rektor volt. A Ballagi-Finke-Buza-vonal talán a leggyönyörűbb példája a pataki jogakadémia magas szintű utánpótlás-nevelésének.

Talán nem volt érdektelen megemlíteni a jogakadémia tanári karának néhány kiemelkedő egyéniségét, hogy képet alkothassunk Ballagi Géza kortársairól és a 19. század végi, 20. század eleji pataki jogászképzés színvonaláról. Mint ahogy az sem véletlen, hogy a Patakról eltávozott tanárok más egyetemeken is meghatározó jelentőségű posztokat kaptak. Sajnos a jogakadémia 1923-ban beszüntette tevékenységét, mert a trianoni béke következ-

tében beállott gazdasági válsághelyzetben a kormányzat megvonta a jogtanárok kiegészítő államsegélyét. Bár az egyházkerület, sőt maga a város is vállalta volna a pluszterheket, a jogakadémia tanárihiánnyal küszködött, és – a magyarok területek elcsatolása miatt – jelentkezők sem voltak kellő számban; érvényesült a nagy egyetemek elszívó hatása.

A Ballagi-család jelentős szerepet játszott a hazai bölcsészeti és jogtudományok fejlődésében. Ballagi Mór, Géza és Aladár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjai, fontos műveket alkottak, és nemcsak szakmai munkásságukkal, de közéleti és politikai szerepvállalásukkal is maradandó értékeket hordoztak, illetve teremtettek. Életpályájuk számos zempléni vonatkozást őriz, ebből is kiemelkedik Ballagi Géza közel három évtizedes sárospataki jogtanári működése, amely a református kollégium történetének meghatározó jelentőségű korszaka.

Táj szénaboglyával